

**ВІДГУК**  
офіційного опонента  
про дисертацію **СТРУГАНЦЯ Юрія Борисовича**  
«Семантика, структура, функціонування футбольної лексики  
в українській літературній мові початку ХХІ століття»  
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук  
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова  
(Тернопіль – 2016)

Питання формування терміносистем, їхньої структурної організації належить чи не до найактуальніших на сучасному етапі розвитку мови. Футбольна фахова лексика, як невід'ємний складник спортивної, давно привертає до себе увагу мовознавців, однак цілісного ґрунтового аналізу на певному історичному зрізі української спеціальної лексики та термінології цього виду спорту ще не було. На С. 5 тексту дисертації Ю. Б. Струганець чітко окреслює чинники, які зумовлюють актуальність роботи (їх є аж 6), серед яких хочемо виділити саме лінгвістичного спрямування: потреба комплексного опису футбольної лексики, вимоги щодо її унормування і кодифікації, створення електронних глосаріїв, тезаурусів, розвиток корпусної лінгвістики, створення систематизованих матеріалів для підвищення культури мовлення журналістів, які ведуть футбольні програми та трансляцію матчів. До нелінгвістичних належать: зростання популярності футболу, збільшення числа учасників футбольної комунікації. Отже, актуальність дослідження очевидна. Я б ще додала, що актуальності сприяє і проведення «Євро-2016» у Франції, що привернуло до себе увагу не лише Європи, а й усього світу.

Дуже чітко й детально описані засади роботи. Це студії українських та зарубіжних мовознавців початку ХХІ ст., спрямовані на теоретичні основи лексикології, динамічні процеси у словниковому складі літературної мови, модель аналізу різних лексичних множин, природу термінологічної норми, детермінологізацію лексичних одиниць, структурно-семантичні особливості термінолексики галузевих субмов тощо.

Тема дослідження відповідає напряму науково-дослідної роботи кафедри української мови та методики її навчання та кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка «Вербальний континуум літературної мови в інтегральному вимірі (концептуальні, семантико-стилістичні, соціонормативні параметри)» (НДР № 0116U002575).

За мету поставлено: «визначити семантичні, формально-структурні та функціональні параметри футбольних номінацій в українській літературній мові початку ХХІ ст.» (С.7). Одразу слід зазначити, що мети дисертант досяг, завдання, сформульовані у вступі, повністю виконані.

*Об'єктом* дослідження стала футбольна лексика української літературної мови, а *предметом* – семантичні, формально-структурні та функціональні параметри футбольної лексики (С.9). Джерельною базою роботи слугують фахові і загальномовні словники, спортивні газети та журнали, фахова науково-популярна і довідкова література з футбольної проблематики, телепрограми футбольної тематики, трансляції матчів, футбольна інтернет-комунікація та усне спілкування футболістів, тренерів, арбітрів, уболівальників тощо.

Озброївшись низкою методів (поняттєво-лінгвальним, лексико-тематичного моделювання, структурно-типологічним, кількісного аналізу, функціональним, описовим), дисертант проаналізував близько 5000 одиниць футбольної лексики. Слід зазначити, що методи дослідження підібрані досить вдало, вони відповідають завданням роботи і дозволили здійснити глибокий лінгвістичний аналіз терміносистеми. У рецензента виникло запитання: *з якого наукового джерела вони почерпнуті?* Дуже добре, що у роботі диференційовані методи і методологія, у якій домінують методи суцільної вибірки, безпосереднього спостереження тощо.

Декларуючи теоретичну й практичну цінність роботи, слід було також вказати, що матеріали дисертації стануть у пригоді в курсі української мови

за професійним спрямуванням у вищих і середніх навчальних закладах спортивного спрямування. Це варто було б відмітити у роботі.

Основна частина дисертації складається з 5 розділів, у яких йдеться про теоретичні засади футбольної лексики, таксономію футбольних номінацій, семантичну стратифікацію досліджуваної лексики, її формально-структурні типи, а також про функціонування цієї лексики у спеціальній і неспеціальній сферах лінгвосоціуму. Тобто маємо всебічно проаналізоване, завершене мовне утворення з цікавими історичними довідками та глибоким мовним аналізом задекларованого шару лексики. Зазначимо, що дисертант скрупульозно опрацював наукову літературу, наводить різні думки учених на одне і те саме мовне явище, аргументує і обстоює свій вибір, своє бачення того чи іншого мовного явища чи процесу.

Дуже детально з'ясовано поняття «фахова лексика», до якої Ю. Б. Струганець зараховує: 1) терміни футбольної галузі (у складі яких загальноспортивні, міжгалузеві спортивні і власне футбольні терміни); 2) екстрагалузеві термінологічні одиниці; 3) термінологізовані загальноповживані лексичні одиниці; 4) номенклатура; 5) професіоналізми, професійний жаргон. (С.30-31). Усе це належним чином подано у схемах, малюнках, таблицях.

Футбольні терміни дослідник поділяє на загальноспортивні, міжгалузеві спортивні та власне футбольні. Окрім них, виявлено ще екстрагалузеві, тобто терміни, які перейшли у футбольне термінополе з інших сфер: військової, виробничо-технічної, суспільно-політичної, медичної. Не оминув увагою дослідник і процеси термінологізації загальноповживаних лексем. Однак не погоджуємося із твердженням, що саме таких змін зазнають слова *відпочинок*, *глядач* та ін. Скажімо, якого нового значення набула лексема *відпочинок* у наведеному контексті: *«Повернувшись до Києва, гравці «Динамо» отримають невеликий відпочинок...»*? Такі лексеми просто розширюють сполучуваність, а основне значення зберігається.

Звернув увагу також автор рецензованої праці на активний процес формування футбольної лексики через використання загальноживаних слів у складених термінах: поле – *футбольне поле* і т.п., які чомусь названі складними (С.51).

Чітко і детально розглянуто номенклатуру футбольної лексики. Узявши за основу трактування З.І.Комарової, здобувач наукового ступеня наводить приклади моделей футбольних номенів. Це, зокрема, такі моделі: «ойконім — назва ФК (футбольного клубу); гідронім – назва ФК, оронім – назва ФК, хоронім – назва ФК, ергонім – назва ФК, абстрактне поняття – назва ФК, професійна діяльність – назва ФК», а також модель називання гравців – за назвами ФК, міста, звідки ФК тощо.

Окрема увага приділена професіоналізмам та професійному жаргону. І якщо у науковій літературі це поняття здебільшого не розмежовують, то Ю. Б. Струганець диференціював ці поняття, вказавши на стилістичні маркери, образно-експресивну лаконічність. У роботі детально розглянуто моделі професійних жаргонізмів: «колір спортивної форми, герб клубу, місце його розташування – назви гравців». Виділено й атипові назви.

Нестандартно розглянуто лексичну парадигматику у футбольній термінології. Вона має назву «Семантична стратифікація футбольної лексики». Узявши за основу класифікацію В. В. Левицького з його «Семасіології», дисертант проаналізував гіперо-гіпоніміїні відношення, синонімію, антонімію, 4 тематичні групи. Причём розгляд не формальний, а чітко структурований. Так, серед відношень гіперо-гіпонімії виділені різні структурні типи – «дерево» і «ялинка», а серед синонімів – однослівні (з різними комбінаціями національних та запозичених лексем), синтаксичні – у словосполученнях та комбіновані типи: слово – словосполучення. Окрім того, виділено дефінітивні та стилістичні синоніми, що свідчить про те, що синонімія у футбольній лексиці – багатоаспектне явище.

За типом семантичних відношень виокремлено градуальні, комплементарні, векторні, координатні антоніми. А за формально-

структурним типом – спільнокореневі і різнокореневі. За стилістичним характером – загальномовні (постійні) і контекстуальні. Усе це ще раз підтверджує всебічний та глибокий аналіз кожного мовного явища.

Чотири тематичні групи представлені номінаціями «організація гри», «забезпечення гри», «учасники гри», «процес гри», кожна з яких має свої лексико-семантичні групи і семантичні підгрупи. Так, перша тематична група «організація гри» містить такі ЛСГ: «тренування», «маркетинг та менеджмент», «інформаційний супровід», «медичне обслуговування», «діяльність офіційних футбольних організацій», «трофеї та церемонії». А ЛСГ «тренування» поділяється на дві СП: «види робіт» і «тренерський склад», кожна із них містить ще менші мікрогрупи. До першої із них входять «відпрацювання гри» та «аналіз гри». А кожна мікрогрупа має семантичні ряди. Тобто усе детально покласифіковано, розкладено на «полички». Точність і чіткість – головна ознака такої класифікації.

Словотвір футбольної лексики розглянуто у розділі «Формально-структурні типи футбольних номінацій». Однак структура і спосіб словотворення – поняття не завжди тотожні. Дисертант виділяє три основні способи творення футбольних термінів: морфологічний (з усіма його різновидами), лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний. Серед суфіксальних утворень наведено лексеми *швидкість*, *точність*. Справді, ці слова утворено суфіксальним способом. Але у термінополе футболу вони вже увійшли «готовими» з фізики, техніки. Фактично розглянуто як продуктивні засоби суфікси *-ни(я)*, *-ість*, які можна було виділити як продуктивні. Що стосується інтернаціональних префіксів, то вони є справді у структурі слова, але не є у наведених прикладах словотворчим засобом української мови, бо усі іншомовні слова запозичені готовими (*суперліга*, *дискваліфікація* тощо). Це стосується й основокладання з міжнародними кореневими компонентами на кшталт: *екстрапас*, *телетрансляція*, якщо у другій частині також запозичене слово чи основа. Розглядаючи семантичний спосіб творення, не завадило б називати вид і підставу перенесення.

Окремо розглянуто аналітичні терміни (як двочленні, так і багатокомпонентні). Однак тут основний акцент зроблено на їх структуру, а не на спосіб творення, хоча і виділяються опорні слова (*гра, гол, м'яч*) у двокомпонентних структурах. Ілюстративний матеріал дібрано із текстів засобів масової інформації. Позитивом цього підрозділу є те, що дисертант торкнувся питання синтагматики з прикметником *футбольний* (на позначення предметів, понять, осіб).

Не оминув увагою й іншомовні запозичення в окремому підрозділі. Проблема їх уживання постійно перебуває в полі зору науковців. Автор наукової праці наводить думки українських учених про це явище. І пристає на трактування, що «це номінативні одиниці, які належать до футбольної лексики і запозичені з інших мов» (С.139). Наведено приклади запозичень з англійської, французької, німецької, грецької, італійської, наголошено на таких видах лексичних трансформацій, як калькування, описове передавання значення вихідного слова мови-продуцента. Виділяє Ю. Б. Струганець і неозапозичення.

Цікавим є 5 розділ, у якому йдеться про функціонування футбольної лексики у спеціальній і неспеціальній сферах лінгвосоціуму. А це спортивні газети та журнали, фахова, науково-популярна і довідкова література з футбольної проблематики, телепрограми на футбольну тематику, трансляція футбольних матчів. Тому в цьому розділі виокремлено футбольну лексику у спеціальній сфері функціонування, у неспеціальних контекстах і, зокрема, у розмовному мовленні та текстах художньої літератури.

Автор наукової праці називає відомих радіо і телекоментаторів, спортивних журналістів, які в ході трансляції намагалися якомога експресивніше передавати суть подій, тому вдавалися часто до метафор. У роботі виділені моменти гри, які найбільш ометафоризувалися. Це позначення перемоги, голу, певних ігрових моментів, для характеристики стилю гри, домінування гравців тощо. Описані у роботі й інтернет-

спілкування. Ця інформація проілюстрована окремими сторінками скріншотів з інтернет-ресурсів.

Уживають футбольну лексику і поза спеціальними текстами, у чому переконує Ю.Струганець. Узявши на озброєння лексеми *аутсайдер*, *форвард*, *арбітр*, *відфутболити*, а також словосполучки *жовта картка*, *опинитися в офсайді*, *пас в офсайд* та ін., дисертант проілюстрував їх уживання на текстах політичної і соціальної тематики.

Оскільки взаємодія між художнім мовленням і термінам різних галузей знань постійно зростає, то у роботі це подано в контекстах творів Ю.Андруховича та інших письменників зі збірки «Письменники про футбол» (2011). Не оминув дисертант і розмовного мовлення. У неспеціальних контекстах лексичні одиниці футбольної тематики набувають нових семантичних відтінків, а в художніх текстах їх уживання пов'язане ще й зі створення образності. . .

Цінністю роботи є різні схеми, таблиці, малюнки, ілюстровані тексти з Інтернету, а головним надбанням є скрупульозно зібраний і належним чином укладений словник спортивної лексики, вміщений у додатку.

Висновки роботи чіткі, співвідносні із завданнями, сформульованими на початку тексту, у вступі. Вони повністю відбивають суть дослідження. Можемо констатувати, що робота Ю. Б. Струганця свідчить про те, що вперше в українській лінгвістиці сформовано й проаналізовано корпус футбольної лексики в українській мові ХХІ ст., представлено таксономію футбольних номінацій у мові спеціального призначення; комплексно розглянуто семантичні і формально-структурні параметри футбольної лексики, репрезентовано діапазон парадигматичних зв'язків, що експлікують системну організацію досліджуваного сегмента словникового складу в сучасній українській літературній мові, з'ясовано функціональне навантаження футбольної лексики у мові ЗМІ, розмовному і художньому мовленні. Робота, поза всяким сумнівом, має глибоке теоретичне й практичне значення, що добре задекларовано в дисертації.

Знайомство із публікаціями дисертанта (а їх є аж 9, 6 з яких фахові) переконує, що концептуальні положення дисертації знайшли адекватне висвітлення в них. Автор повною мірою використовує напрацювання цих публікацій у структурі своєї роботи.

Текст автореферату повністю відповідає тексту дисертації.

Однак хочемо висловити декілька зауваг та побажань:

1. У переліку засад роботи (С.5-7) не зрозумілий принцип подання прізвищ учених. Перелічуючи дослідників словотвору, варто було б згадати прізвище Л. М.Третевич.
2. Задекларовані кількісні підрахунки представлені спорадично.
3. Звичайно, можна було б у контексті роботи звернути увагу і на культуру фахового мовлення, чіткіше висловити вимоги щодо унормування і кодифікації футбольної лексики, але, очевидно, обмежений певними рамками обсяг роботи, не дозволив вмістити цього матеріалу.

Висловлені міркування та зауваги не ставлять під жодний сумнів якість і цінність виконаного Ю. Б. Струганцем дослідження. Ця праця внесе новий живий струмінь в обговорення й успішне розв'язання багатьох складних і невідкладних завдань сучасного українського термінознавства.

Гадаємо, що є усі підстави за серйозне лінгвістичне дослідження присудити *СТРУГАНЦЕВИ Юрію Борисовичу* вчений ступінь кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Доктор філологічних наук, професор,  
завідувач кафедри українського  
прикладного мовознавства

Львівського національного університету  
імені Івана Франка

14 червня 2016 року

І. М. Кочан

